

General George Van Horn Moseley Raporu

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından XIX. yüzyılın başlarından itibaren izlemekte olduğu izolasyonizm politikasına geçici olarak savaş yıllarında ara veren Amerika Birleşik Devletleri'yle birlikte 32 ülkenin katılımıyla 18 Ocak 1919 tarihinde Paris'te barış konferansı toplanmıştır. Bu konferansta, kurulacak bir Milletler Cemiyeti altında İtilaf Devletleri yönetiminde manda rejimleri oluşturulması da gündeme gelmişti. Orta Doğu'da kendi mandaterliklerinde manda rejimleri oluşturmak isteyen İngiltere ve Fransa, açık kapı politikasından yana olduğu için manda yönetimlerine olumlu bakmayan ABD'den de Anadolu ve Ermenistan üzerinde kurulması düşünülen manda yönetimini üstlenmesini istemişlerdi.

Ermeni lobilerinin de etkisiyle Ermenistan üzerinde kurulabilecek manda yönetimine rıza gösteren ABD Başkanı Woodrow Wilson, manda rejiminin uygulanabilirliğinin araştırılması ve karar sürecinde göz önünde bulundurulacak güvenilir veriler elde edilmesi için başkanlığını Tümgeneral James Harbord'un yaptığı, aralarında karargâh subayı Tuğgeneral George Van Horn Moseley'in yanı sıra birçok uzman ve subayın bulunduğu 46 kişilik bir heyeti Anadolu'ya göndermiştir.

2 Eylül 1919 tarihinde İstanbul'a gelen heyet, Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki incelemelerinin yanı sıra Sivas'ta Milli Mücadele hareketinin lideri Mustafa Kemal Paşa ile de görüşmüştür. Harbord'a bir memorandum sunan Mustafa Kemal, Milli Mücadele sürecinde İngiltere'ye karşı ABD'nin desteğini sağlamaya ve ABD'de Ermenilerin etkisiyle oluşmuş Türkiye aleyhtarı havayı yumuşatmaya çalışmıştır.

Türkiye'deki gözlem ve incelemelerini tamamlayan Harbord, heyetin diğer üyelerinin düzenlemiş olduğu alt raporları da birleştirerek manda rejimiyle ilgili 16 Ekim 1919 tarihli raporunu hazırlamış ve Wilson'a sunmuştur.

Harbord raporunu oluşturan 11 alt rapordan en önemlisi ve dikkat çekeni Moseley'in hazırlamış olduğu, Amerikan mandasının askeri yönünü ve yükümlülüklerini belirleyen *Mandatory Over Armenia* başlıklı 43 sayfalık rapor idi.

On üç ana başlıktan oluşan 19 Ekim 1919 tarihli raporda ABD'nin mandayı kabul etmek için her türlü yükümlülük altında olup olmadığı, manda rejiminin gerekçeleri, Ermenistan'ın konumu, Türkiye'deki askeri durum, Milli Mücadele/Milliyetçi Hareket, İzmir'in durumu, İngilizlere yönelik şikâyetler, Binbaşı Noel sorunu, Türk ordusu, Türk-Ermeni cephesi, Jandarma, iletişim araçları, siyasi altbölümler, Avrupa Türkiye'si, Anadolu ve Trans-Kafkasya, Ermenistan'ın askeri durumu, sınır sorunları, Zengezur ve Karabağ, Ermeni ordusu, Gürcistan ve Azerbaycan'ın askeri durumu ve ordusu, manda yönetiminin oluşumu, manda tarafından sağlanacak askeri güçler, ordu, donanma ve polis teşkilatı, iletişim ve tedarik hatları, sağlık önlemleri, Doğu Anadolu ve Kafkaslarda kurulması düşünülen Ermenistan mandaterliği, ABD'nin karşılaşılabileceği durumlar ve uygulanacak askeri stratejilerle ilgili bilgiler verilmiştir.

Türk ordusunun er ve subay sayısının Mondros Mütarekesi'nden sonra 43.000'e indirilmiş olduğu belirtilen raporda, Türk askerinin nitelikleri hakkındaki yargılardan sonra jandarmanın görevlendirme yöntemi, yol, yönetim, seyahat, haberleşme yönetiminden sorumlu olduğu, teşkilatsızlık ve imkânsızlıklar nedeniyle yükümlülüklerini yerine getiremediği, araç, gereç, malzeme ve binek atından mahrum bulunduğu görüşlerine yer verilmiştir.

Türk ve Kafkas Ermenistan'ındaki nüfus yapısına ilişkin istatistiki bilgi ve tespitlere yer verilen rapora göre; Türk ve Kafkas Ermenistan'ında 3.121.000'i Hristiyan, 2.278.000'i Müslüman ve 341.000'i değişik dinlerden olmak üzere toplamda 5.740.000 kişi yaşamakta, bunların 3.758.000'i Türk Ermenistan'ında, 1.982.000'i Kafkas Ermenistan'ında

bulunmaktadır. Bu nedenle Karadeniz-Gürcistan-Azerbaycan-Mersin-İskenderun hattında Paris Konferansı'nda öne sürülen bir Ermeni çoğunluğunun bulunduğu görüşü kuşkulu bulunmaktadır.

Türkiye'deki ulaşım koşulları ve mülki taksimat sisteminin askeri yönetime katkısı, manda yönetiminin uygulanmasında ihtiyaç duyulacak askeri ve teknik personel sayıları, lojistik merkezleri ve mandaterliğin ABD hükümetine maliyetine ilişkin bilgiler de verilmiştir.

Manda yönetimi için gerekli askeri personel sayısının karargâhlar, idari hizmetler ve malzeme hizmetleri için 5.300, Rumeli ve Anadolu'daki 1 piyade bölüğü, süvari tugayı, 75'erlik 2 topçu alayı ve ek tugay için 34.000, 1 mühendis tugayı, 1 tren yolu işletme taburu ve 2 tren yolu yapım taburu için 3.150, Transkafkasya'daki 1 piyade bölüğü, karargâhta 1 süvari alayı, 1 mühendis alayı, 75 lik 1 alay ve 3 piyade tugayı için 25.000, polis ve askeri hükümete gerekli subay ve gedikliler için 2.000 olmak üzere toplam 69.450 olacağı öngörülmüştür.

Moseley'e göre manda bölgesi Rumeli, Anadolu ve Trans-Kafkasya olmak üzere üç askeri valiliğe ayrılacaktır. Rumeli bölgesi için haberleşme ve ikmal merkezi İstanbul, Anadolu bölgesi için İzmir veya Derince, Trans-Kafkasya için de Batum olacaktır. Mandater devlet tek yetkili olacak, genel vali İstanbul'da oturacak, mandater devletin dışındaki tüm güçler ülkeyi terk edecektir.

Moseley, İstanbul, boğazlar ve Trakya bölgesi için ayrı bir manda yönetimi oluşturulup bölgenin daha sonra uluslararası statüye alınmasını veya büyük devletler garantörlüğünde Trakya'da ayrı bir devlet kurulmasını da önermiştir.

Tespit edilen durum ve şartlar altında ABD için mandaterliğin askeri maliyetinin, 62.100.000 doları Anadolu ve Rumeli, 42.075.000 doları Türkiye ve Transkafkasya olmak üzere yıllık toplam 104.075.000 dolar olacağını öngören Moseley, Türkiye'nin ordu ve donanma için ayırmış olduğu bütçenin bir miktarından da yararlanılabileceğini düşünmüştür.

Moseley raporunda 1915 olaylarında 600 bin Ermeninin öldürülüp bir o kadarının da sürgün edildiği, Milli Mücadele liderlerinden bazılarının kişisel çıkarları için çaba gösterdiği, milliyetçilerin İslam imparatorluğu kurma düşüncesinde olduklarına ilişkin tespit ve bilgilere yer verilirken, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da manda rejimi uygulanmasına kesinlikle karşı olduğu, milliyetçilerin sadece bilimsel, ekonomik ve endüstriyel dış yardımı kabule yanaştıklarına ilişkin gözlem ve görüşler de yer almıştır.

Moseley'in, "ABD kendisine önerilen Yakın Doğu mandaterliğini kabul etmeyi görev bilirse, bunu tarafsız ve insani açıdan yaptığını ve bu işlevi ile milli politikasının ve geleneklerinin etkilenmeyeceğini ortaya koymalıdır. Amerika halkı, ümitlerini ABD'ne bağlayan insanlarla konuşup bu uygulamanın barış içinde yaşamak isteyen binlerce insan için ifade ettiği anlamı kavrayabilirse, yükümlülüğün büyüklüğüne karşın böyle bir yük altına girmekte bir an tereddüt etmez. Hiçbir ülkeye böyle bir imkân tanınmamıştır. Hiçbir ülke de böylesine önemli bir görevi başarabilmek için Amerika'nın sahip olduğu niteliklere sahip değildir" ifadeleriyle sona eren raporu, Harbord raporunda önerilen ve Wilson'un desteklediği manda teklifinin 1 Haziran 1920 tarihinde ABD senatosunda 52 ye karşı 23 oyla reddedilmesiyle uygulanamamıştır.

Mehmet TEMEL

KAYNAKÇA

AKAR, Hulusi, **Harbord Military Mission to Armenia: The Story of an American Fact Finding Mission and Its**

Effects on Turkish-American Relations, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2005.

AKGÜN, Seçil, **General Harbord'un Anadolu Gezisi ve (Ermeni Meselesi'ne Dair) Raporu (Kurtuluş Savaşı Başlangıcında)**, Tercüman Tarih Yay., İstanbul 1981.

ATATÜRK, Kemal, **Nutuk**, I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) (1919- 1923), I, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.

AYIŞIĞI, Metin, **Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri**, TTK, Ankara 2004. Belgelerle Ermeni Sorunu, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1992.

DEMİRCİ, Hasan, **1919'da Amerikan Heyetlerinin Doğu Anadolu ve Trans-Kafkasya Gezileri ve Ermeni Meselesi'ne Dair Raporları**, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

EROL, Mine, **Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920**, İleri Basımevi, Giresun 1972.

EVANS, Laurance, **Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1923)**, (Türkçesi: T. Alaya, N. Uğurlu, Ö. Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul 2004.

GÜRÜN, Kâmuran, **Ermeni Dosyası**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2012.

HALAÇOĞLU, Yusuf, **Ermeni Tehciri ve Gerçekler**, TTK Basımevi, Ankara 2001.

KANTARCI, Şenol, **Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011.

KARAYAKA, Ali, **General Harbord'un Erzurum Gezisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

_____, **Milli Mücadele'de Manda Sorunu Harbord ve King-Crane Heyetleri**, Ankara 2001.

KASALAK, Kadir, **Millî Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

KURAT, Akdes Nimet, **Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800- 1959)**, Ankara 1959.

MAZICI, Nurşen, **ABD'nin Güney Kafkasya Politikası Olarak Ermenistan Sorunu 1919-1921**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2005.

MC CARTHY, Justin, **Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)**, (Çev: Fatma Sarıkaya), TTK, Ankara 2014.

MERAY, L. Seha, OLCAY, Osman, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması ile İlgili Belgeler)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1977

Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Türk İstiklal Harbi I, Gnkur. Basımevi, Ankara 1964.

ÖKE, Mim Kemâl, **Ermeni Sorunu 1914-1923**, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2012.

ÖZÇELİK, Muammer, **Milli Mücadelede Amerikan Mandası Meselesi ve General Harbord Heyeti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

ÖZDEMİR Hikmet vd., **Ermeniler: Sürgün ve Göç**, TTK Basımevi, Ankara 2010.

SARAY, Mehmet, **Ermenistan ve Türk-Ermeni İlişkileri**, ATAM, Ankara 2010.

SONYEL, Salâhi R., **Osmanlı Ermenileri, Büyük Güçler Diplomasisinin Kurbanları**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009.

Makaleler

AKGÜN, Seçil, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesindeki Rolü", **Atatürk Yolu Dergisi**, I/1, (1988), s. 1- 12.

AKGÜN, Seçil, "Ana Hatlarıyla General Moseley Raporu: Türkiye'de Amerikan Mandası", **Bellekten**, XLVIII, S. 189-190, (Ocak-Nisan 1984), s. 95-108.

ARMAOĞLU, Fahir, "Harbord Misyonu Nasıl Ortaya Çıktı?", **Bellekten**, LXI, (Aralık 1997), sayı: 232'den ayrışım, TTK Basımevi, Ankara 1998, s. 701-707.

KÖSE, İsmail, "General Moseley'in Amerikan Mandası ve Anadolu'da Kurulması Planlanan Ermeni Devleti İle İlgili Raporu", **Tarih Dergisi**, S 59, (2014), s.189-216.

TEVETOĞLU, Fethi, "Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa-General Harbord Görüşmesi I", **Türk Kültürü**, Yıl: VII, Sayı: 76, Ankara (Şubat 1968), s. 257- 268.

_____, "Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa-General Harbord Görüşmesi II", **Türk Kültürü**, Yıl: VII, Sayı: 77, Ankara (Mart 1969), s. 321- 334

_____, "Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa-General Harbord Görüşmesi III", **Türk Kültürü**, Yıl: VII, Sayı: 80, Ankara (Haziran 1969), s. 525-545.

_____, "Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa-General Harbord Görüşmesi IV", **Türk Kültürü**, Yıl: VII, Sayı: 81, Ankara (Temmuz 1969), s. 589-603.

19/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/general-george-van-horn-moseley-raporu/?pdf=7173> adresinden erişilmiştir